

УДК 308: 316.334.3:141.8

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v051.2024.27>

А. М. Синюченко

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9850-2823>

доктор філософії,

асистент кафедри філософії, соціології та політології

Державного торговельно-економічного університету

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИМІРЮВАННЯ МАСШТАБІВ ПРЕКАРНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Запит на використання релевантної методології для оцінювання процесів прекаризації в сучасній Україні зумовлений як необхідністю урахування історичного контексту нинішнього етапу функціонування ринку праці, так і певними особливостями сформованої практики моніторингу стану окремих соціальних груп, що перебувають в зоні ризику в межах вітчизняної системи статистичного обліку. Під прекаризацією ми розуміємо процес процес змін у соціальній структурі сучасних суспільств, який характеризується зростанням частки працівників, зайнятих у різних формах нестандартного працевлаштування, що створює ризики зниження довгострокових гарантій і передбачуваності їхнього майнового та соціального статусу [1, с. 56]. Під «прекарною» працею ми розуміємо трудову діяльність працівників, залучених до нестандартних форм зайнятості, які мають характерні риси нестабільності.

Розуміння масштабів, структури та динаміки прекарної праці має вирішальне значення, оскільки неформальна економіка й нестандартні форми зайнятості були поширеними й впливали на суспільно-політичні процеси ще до війни, а в сучасних умовах спостерігається тенденція до зростання прекаризації. Проблематика моніторингу процесів прекаризації демонструє узгодженість та усталеність підходів. На нашу думку, найбільш ефективним підходом є не протиставлення існуючих концепцій, а їх об'єднання в інтегровану систему моніторингу, що дозволить усунути методологічні недоліки та слабкі сторони окремих підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед перших дослідників проблематики прекаризації та прекарної праці виділимо соціолога Р. Кастеля, чії роботи були опубліковані в кінці 90-х – початку 2000-х рр. [2-4]. Р. Кастель пояснював появу прекаріату з огляду зростаючої фрагментації виробництва в умовах технологічних зрушень та руйнації стандартних трудових відносин. Такими він вважав стабільні, довгострокові трудові договори, які включають систему соціальних гарантій для працівників, зокрема і в частині тривалості робочого часу. Проблематика прекарності є відображенням новітніх суспільних процесів, які торкнулися не лише «волатильної периферії», основою якої є маргіналізовані суспільні прошарки, а й цілком стабільних донедавна прошарків суспільства. Окреслений суспільний тренд він визначав як «дестабілізацію сталого» [2, с. 387].

Вказуючи на актуальні напрацювання з методології оцінювання масштабів прекарної праці, зауважимо, що наразі не існує єдиного, загальноприйнятого аналітично інструментарію для вимірювання чисельності прекарних груп у суспільстві та моніторингу рівня прекаризації. Це зумовлено, зокрема, складнощами операціоналізації під час емпіричного тестування, а також значною різноманітністю інституційних і культурних контекстів, що стосуються прекарності. Додатковою перешкодою для створення уніфікованого аналітичного інструментарію є міждисциплінарний характер цієї проблематики. Аналіз відповідної фахової літератури дає змогу виокремити кілька основних підходів до дослідження вимірювання прекаризації та обсягів прекарної праці.

Перший напрямок, який представлений в роботах С. Комі та М. Грассені базується на отриманні інформації про чисельність прекарних працівників завдяки об'єктивним даним про кількісну оцінку договірних відносин [5]. Відповідно, працівників, зайнятих на строкових чи нестандартних контрактах, або тих, хто працює без будь-яких угод, прихильники цього підходу пропонують вважати прекарними. Однак, незважаючи на логічність і прозорість такого підходу, він має певні недоліки. Зокрема, слід зазначити, що навіть працівники з формально укладеними довгостроковими трудовими договорами не завжди захищені від прекарного статусу. Як міжнародна, так і вітчизняна практика свідчить, що навіть за наявності контракту частина працівників позбавлена гарантій стабільного доходу та соціального захисту, що дає підстави віднести їх до категорії прекарних.

Другий напрямок, що представлений в низці праць соціологів, зокрема Л. Хайккола, Р. Лайне, Т. Піткянен ґрунтується на тому, що важливу роль в ідентифікації прекарного статусу працівників можуть відігравати якісні дослідження певних соціальних груп, які можуть перебувати в групі ризику, через використання інструмента-

рію опитувань [6]. Такий же підхід застосовується при опитуваннях в рамках Програми досліджень нестандартної та нестійкої зайнятості (PRW), яку проводить міжнародна група дослідників у Швеції, Бельгії, Іспанії, Чилі, США та Канаді за фінансової підтримки Шведської дослідницької ради зі здоров'я, трудового життя та добробуту Forte [7]. Застосування досліджень, заснованих виключно на якісних опитуваннях, може виявитися проблематичним, оскільки існують ризики викривлення оцінки масштабів прекаризації через суб'єктивні судження респондентів. Це пов'язано з відмінностями у здатності окремих осіб долати труднощі та їхнім різним сприйняттям статусу референтної групи.

Третій напрямок, що відображає підходи в дослідженнях А. Керштини, А. Базоллі, Т. Пробст, Х. Лі, Дж. Томас [8-10], передбачає поєднання об'єктивних та суб'єктивних індикаторів для комплексного оцінювання прекаризації. Як об'єктивні показники пропонується використовувати чисельність осіб, охоплених договірними відносинами, а як суб'єктивні - відчуття незахищеності зайнятості у певній категорії працівників [8]. Цей дуальний підхід реалізується через аналіз латентного профілю прекарних груп [9, 10]. У цьому контексті соціальні групи з ознаками прекарності розглядаються як приховані змінні, що формують підгрупи в межах вибірки. Прекарність ідентифікується за допомогою різних об'єктивних та суб'єктивних показників, зокрема таких як, сприйняття нестабільності зайнятості, фінансова вразливість, попередній досвід безробіття, рівень доходу домогосподарства на душу населення, а також неповна зайнятість на основі кваліфікації та часу.

Попри достатньо численні напрацювання зарубіжних науковців щодо проблематики обрання методів та інструментарію оцінювання прекарної праці, додаткового розгляду потребують питання, пов'язані із особливостями підходів до ідентифікації масштабів прекаризації з огляду вітчизняного контексту.

Метою даного дослідження є розкриття методологічних та прикладних аспектів проблематики оцінювання масштабів прекаризації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вказуючи на особливості вивчення та розкриття проблематики прекаріату в умовах сучасної України, доцільно звернути увагу на декілька важливих обставин. Насамперед відзначимо наявність суттєвих викликів щодо визначення меж дослідження, особливо при аналізі основних факторів, що стимулюють процеси прекаризації українського суспільства в умовах воєнного стану. При цьому доводиться констатувати, що традиційні для західних демократій пояснення погіршення умов реалізації трудових і соціальних прав пра-

цівників через призму технологічних змін, глобалізаційних процесів та кризи концепції «держави добробуту» не можуть, вважатися вирішальними у контексті сучасної України [11].

Примітно, що загальноприйнятий критерій прекарності, заснований на відсутності довгострокового контракту, потребує коректування в українських реаліях. Специфіка полягає в тому, що навіть за наявності формально захищених умов праці через безстрокові трудові договори, громадяни України перебувають у стані перманентної невизначеності щодо збереження власності, робочих місць та стабільного доходу через зовнішні обставини, які виходять за рамки традиційних трудових відносин.

З огляду на це, вважаємо за необхідне розширити сферу аналізу, включивши до неї такі специфічні фактори, як внутрішня та зовнішня міграція населення, матеріальні втрати громадян на окупованих територіях, зниження рівня доходів внутрішньо переміщених осіб у нових місцях проживання та інші релевантні фактори.

Кількісна оцінка прекаризації є складним завданням навіть у розвинених країнах. Різноманітність методів оцінки, від об'єктивних до суб'єктивних, може призвести до суттєво різних результатів. В українських реаліях можливості статистичного дослідження обмежені через війну. Це ускладнює порівняння процесів прекаризації в Україні з іншими країнами, оскільки концептуальне розуміння цього явища може відрізнятись. Водночас, існують можливості для аналізу сучасних тенденцій та обсягів прекаризації через звернення до інформаційної бази Державної служби статистики України, а також досліджень вітчизняних та міжнародних аналітичних центрів й організацій, що фокусуються на цій проблематиці.

Зауважимо, що проблематика вимірювання трансформацій ринку праці в умовах війни набуває особливої актуальності через гострий дефіцит кадрів у багатьох галузях. Така ситуація потребує розробки комплексу заходів для стимулювання зайнятості та також впровадження інституційних механізмів захисту найбільш вразливих категорій працівників. Особливого значення набуває врахування проявів прекаризації у вітчизняному контексті при формуванні стратегій післявоєнного відновлення української економіки.

Сучасний український ринок праці зазнав безпрецедентних потрясінь через війну та масову міграцію. Воєнний стан і мобілізація призвели до значних змін у структурі зайнятості, створивши дисбаланс між попитом і пропозицією на робочу силу. Хоча рівень безробіття високий, багато роботодавців стикаються з труднощами у пошуку працівників. За інформацією Державної служби зайнятості України, паралельно з історично висо-

ким рівнем безробіття (який у 2022 році сягнув 33,3%) спостерігається гостра нестача робочої сили, причому кожен третій роботодавець відзначає суттєві складнощі у процесі пошуку та найму персоналу [12].

Слід зазначити, що Державна служба зайнятості застосовує обмежений підхід до визначення економічно вразливих соціальних груп, надаючи статистичні дані та здійснюючи моніторинг лише щодо певних категорій населення [13]. До цього переліку включені переважно особи з інвалідністю, ветерани війни та внутрішньо переміщені особи. Однак, такий методологічний підхід, на нашу думку, не відображає реального масштабу прекарних верств населення, який є значно ширшим. Зокрема, цілком виправданно було б включити й інші категорії, зокрема: сезонних працівників в сільському господарстві, будівництві, у сфері роздрібної торгівлі, фрілансерів (ІТ-сектор, послуги з обліку), працівників малого бізнесу, молодь, осіб з низьким рівнем освіти, осіб, які охоплені тіньовою зайнятістю, окремі групи працівників, на які поширені тимчасові трудові угоди (зокрема, працівники вищої та середньої освіти) та деякі інші. Так сезонні працівники є однією з найбільших соціальних груп, які мають ознаки прекарної праці. За даними Держстату України, їх частка в 2023 році становила 40% від зайнятих в аграрному секторі. Молодь в Україні є також однією з найбільш уразливих соціальних груп: частка молоді у віці від 15 до 29 років у загальній чисельності зайнятих становила близько 35%, а рівень безробіття 19,1%, що перевершує відповідний рівень по країнам ЄС (середній 17%). Відсутність належного рівня кваліфікації і досвіду, що ускладнює їм отримання працевлаштування зі сталими та передбачуваними умовами [12, 14-15].

Подібне звуження кола вразливих груп може призвести до недооцінки необхідного обсягу заходів соціальної підтримки та захисту прекарних верств населення, а також до неповного охоплення тих категорій громадян, які потребують державної допомоги в сучасних умовах.

Необхідно враховувати можливість зайнятості людей у неформальному секторі економіки, а також частку працівників, які обирають нестандартні форми працевлаштування, та інші важливі аспекти. За даними Державної служби з питань праці України, у довоєнний період загальна чисельність зайнятого населення перебувала в межах 15,5–16 млн осіб. При цьому станом на 2021 рік близько 3,1 млн громадян віком 15–70 років були зайняті у неформальному секторі економіки, що становило 19,3% від загальної кількості працевлаштованих. Серед жінок ця частка складала 16,5%, а серед чоловіків – 22,4%. У міській місцевості рівень зайнятості в неформальному секторі становив 12,2%, тоді

як у сільській – 35,9% [14]. За іншими оцінками експертів, частка неформально зайнятих станом на 2023 рік знизилася до 9% від загального числа працівників. Це спричиняє щорічні втрати державного бюджету на рівні 100 млрд грн через небажання роботодавців офіційно оформлювати трудові відносини зі своїми працівниками. Така ситуація позбавляє працівників належного соціального захисту та забезпечення трудових прав, як того вимагає законодавство України [15].

Протягом останніх десятиліть у цьому напрямі відбулися очевидні прогресивні зміни. Згідно з даними Державної служби статистики, у 2005 році частка неформально зайнятих становила 21,5%, а у 2015 році зросла до 26,4% [16]. Це свідчить про те, що хоча проблема неформальної зайнятості залишається актуальною, її масштаби дещо зменшились. Однак, середній показник у 9% по країні приховує значні відмінності між секторами економіки. Зокрема, в аграрному секторі та будівництві спостерігається стійка тенденція до зростання неформальної зайнятості. Так, у сільському господарстві частка неформально зайнятих зросла з 42,1% у 2017 році до 45,5% у 2021 році, а в будівництві – з 16,1% до 17,4% [17].

Якщо звернутися до експертних оцінок, зокрема досліджень Мережі правового розвитку, проведених за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у рамках проекту «Вплив пандемії COVID-19 на правові потреби неформально зайнятих осіб в Україні», то у 2020 році понад 4 мільйони українців отримували неофіційну зарплату, що становило 26,5% економічно активного населення. Це свідчить про низький рівень соціального захисту працівників та ускладнює державі забезпечувати їхні інтереси. Загальний обсяг неофіційних надходжень економічно активного населення перевищував 22 млрд 543 млн грн [18].

Працівники з короткостроковими контрактами особливо вразливі через нестабільність зайнятості та низьку зарплату. Широке розповсюдження тіньової зайнятості поглиблює проблему, оскільки ускладнює державний контроль за доходами населення та забезпечення соціальних гарантій. Суб'єктивні оцінки працівників підтверджують масштаби проблеми. Так, згідно з даними дослідження Центру Разумкова, проведеного у 2023 році, лише 40% респондентів зазначили, що постійна робота є їх основним джерелом доходу. Водночас понад половина зайнятих, незалежно від того, працюють вони за строковими чи безстроковими контрактами, вважають, що їхні права та інтереси на роботі не захищені [19]. Згідно з результатами дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у 2023 році, 60% працівників в Україні зазначили, що відчувають стрес через нестабільність

зайнятості. Очевидно, такі негативні настрої працівників мають прямий вплив на результати їхньої трудової діяльності, що призводить до зниження продуктивності праці і, відповідно, уповільнює темпи економічного зростання.

Окремо слід звернути увагу на те, що зростання частки нестандартної зайнятості на ринку праці, яке супроводжується низьким рівнем доходів і відсутністю належного соціального захисту, створює умови для посилення соціальної нерівності. Працівники, які працюють у прекарних умовах, часто позбавлені гарантій щодо збереження робочого місця, отримання стабільної заробітної плати та доступу до соціальних пільг. Це може стати причиною тривоги, стресу і почуття незахищеності, що, в свою чергу, суттєво погіршує якість їхнього життя.

Нами вже зауважувалося, що активізація процесів прекаризації не є виключно українським феноменом. Водночас доцільно акцентувати увагу на низці ознак, які свідчать про специфічні риси перебігу процесів прекаризації в Україні порівняно з Європою чи США.

По-перше, рівень неформальної зайнятості в Україні значно вищий, ніж у Європі та США, що супроводжується секторальною специфікою розповсюдження прекарної праці. Особливий вплив має високий рівень тінізації зайнятості та доходів, що часто супроводжує офіційну працю, коли працівники отримують мінімальну заробітну плату офіційно, а решту виплат – неофіційно, у вигляді «конвертів». Це вказує на те, що в Україні ймовірно більший відсоток працівників працює без належного оформлення трудових відносин. У країнах Європи та США прекарна зайнятість здебільшого характерна для низькокваліфікованих працівників у сфері послуг або для працівників традиційних галузей промисловості, які втрачають робочі місця через технологічні зміни. Водночас в Україні ситуація ускладнюється додатковими факторами, зокрема наслідками військових дій. Ці відмінності тісно пов'язані із соціально-економічними умовами в Україні, які значно відрізняються від ситуації в розвинених країнах, і зокрема, це відображається у вищих рівнях бідності та неформальної зайнятості.

По-друге, працівники з прекарним статусом в Україні мають значно менший рівень захисту своїх прав та інтересів порівняно з прекаріатом у розвинених країнах. Це зумовлено тим, що українське трудове законодавство не адаптується достатньо швидко до нових умов ринку праці, зокрема в контексті технологічних змін, що знижує ефективність правового захисту. Наприклад, в Україні досі відсутній закон, який би регулював мінімальний рівень оплати праці для працівників, зайнятих за строковими трудовими договорами, що дозволяє роботодавцям виплачувати

зарплати нижче прожиткового мінімуму. Крім того, система захисту від дискримінації та незаконного звільнення є недостатньо розвинутою, що створює ризики для експлуатації працівників із прекарним статусом.

По-третє, в Україні існують певні особливості, які стосуються соціального статусу працівників, що працюють у прекарних умовах. Соціальні та професійні групи, які мають ознаки прекарної зайнятості, не завжди характеризуються низьким соціальним статусом, як це зазвичай спостерігається у класичному прекаріаті в країнах Європи та США. Водночас рівень бідності серед працівників, зайнятих у нестабільних умовах праці, в Україні значно перевищує відповідний показник у розвинених країнах. Формально такі групи не позбавлені доступу до соціального страхування, медичних послуг або системи освіти. Проте на практиці якість цього доступу нерідко залишає бажати кращого, що суттєво впливає на рівень життя працівників із прекарними умовами праці.

По-четверте, одним із ключових деструктивних факторів, які поглиблюють процеси прекаризації в Україні, є військова агресія російської федерації, що спричинила численні негативні наслідки, які ускладнюють реалізацію заходів щодо стримування прекаризації. Зокрема, на фоні післякризових умов COVID-19 у багатьох країнах світу активно впроваджуються регуляторні практики, спрямовані на підтримку національного бізнесу та зайнятості, використовуючи інструменти неопротекціонізму та імпортозаміщення.

На жаль, в Україні ситуація кардинально інша. На території країни спостерігається значна релокація національних підприємств за кордон, що призводить до втрати робочих місць всередині держави [20]. Внаслідок цього, впровадження довгострокових політик щодо регулювання прекарних умов праці стало ще складнішим, що посилює соціальну та економічну нестабільність.

Ще однією проблемою є недостатній контроль за неформальною зайнятістю. Відсутність ефективного моніторингу дозволяє експлуатувати працівників. Разом з тим позитивні зрушення у цих питаннях є.

За останні роки було здійснено кілька важливих кроків у цьому напрямку. Зокрема, це стосується і проекту нового Трудового кодексу, метою якого є легалізація нових форм зайнятості, таких як дистанційна робота, робота з дому та гнучкий робочий графік. Новий проект передбачає легалізацію інноваційних форм зайнятості, покращення цифрового обліку праці, усунення перепон для функціонування ринку праці та боротьбу зі структурним безробіттям. Це і зменшення обсягу державного замовлення в закладах вищої освіти та надання грантів громадянам для отримання освіти за власним вибором. Модер-

нізується Державна служба зайнятості, а також вносяться зміни до оподаткування самозайнятих осіб. Ці кроки спрямовані на зменшення тіньової економіки, гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами та створення більш справедливих умов праці для всіх, зокрема в частині запровадження стандартів для мікробізнесу, відомих як Директива DAC7, і їх адаптації до умов України.

Відтак можна констатувати, що українська держава здатна адаптуватися до нових трансформацій ринку праці, враховуючи контекст війни, процеси деіндустріалізації під впливом внутрішніх та зовнішніх релокацій вітчизняного бізнесу, структурну переорієнтацію національної економіки перед викликами втрат територій, кадрового складу, значного виробничого та експортного потенціалу.

Висновки. Аналіз деяких методологічних аспектів оцінювання масштабів прекарної праці в сучасній Україні дозволяє сформулювати низку узагальнень. Існують певні відмінності щодо джерел формування та посилення прекарного статусу працівників в умовах зрілих західних демократій та в Україні. Якщо збільшення масштабів прекаризації для перших зумовлені трансформаціями сфери зайнятості під впливом технологічних змін, глобалізаційними викликами та кризою концепту держави «загального добробуту», то для нинішньої України вони не є визначальними і можуть бути прийнятими з певною пересторогою. Наразі в умовах війни навіть за наявності формальних умов для передбачуваної трудової діяльності завдяки безстроковим контрактам, жоден із громадян сучасної України не може бути убезпеченим від передбачуваної втрати майна, роботи, сталого доходу з огляду на зовнішні обставини, які знаходяться за межами відносин роботодавець – працівник. Відтак необхідним є урахування додаткових факторів впливу як: активізація міграційних потоків всередині країни та поза її межами, масштабування майнових збитків громадян з окупованих територій, ускладнення щодо отримання роботи та ймовірні зменшення доходів тимчасово переміщених осіб в нових регіонах проживання тощо.

Відповідно компаративний аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових напрацювань з проблематики моніторингу прекарної праці є також ускладненим з огляду на різні підходи щодо соціальної бази прекарних працівників. Це ускладнює об'єктивну оцінку масштабів проблеми та розробку ефективної системи соціальної підтримки.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в поглибленні питань ідентифікації та аналізу груп ризику, що ідентифікуються як прекарні в контексті повоєнного відновлення економіки України. Зокрема мова йде про урахування гендерних та вікових аспектів прекаризації, в нових

реаліях тотального кадрового дефіциту на ринку праці, ідентифікацію впливу міграційної компоненти прекаризації на структурні трансформації зайнятості у коротко- та середньостроковій перспективі.

Література

1. Синюченко А. Пріоритетні напрями дослідження проблематики прекарності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Питання політології"*, 2021. №39. DOI: <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2021-39-07>
2. Castel R. From Manual Workers to Wage Laborers : Transformation of the Social Question / Robert Castel ; Translated and Edited by Richard Boyd. New Brunswick, N.J. Transaction Publishers, 2003. 468 p.
3. Castel R. Et maintenant, le 'précarariat'. *Le Monde* 2006. April 28. URL: https://www.lemonde.fr/idees/article/2006/04/28/et-maintenant-le-precarariat-par-robert-castel_766553_3232.html. (access date: 14.12.2024)
4. Castel R. Au-delà du salariat ou en deçà de l'emploi? L'institutionnalisation du précarariat? in Serge Paugam (dir.), *repenser la solidarité: l'apport des sciences sociales* Paris: PUF, 2007. P. 416–433.
5. Comi S., Grasseni M. Are temporary workers discriminated against? Evidence from Europe. *The Manchester School*, 2012. № 80(1). P. 28–50. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.2011.02231.x>
6. Haikkola L., Laine R., Pitkänen T. Young People and Subjective Employment Insecurity: Evidence from the Finnish Youth Barometer between 2009 and 2019. *YOUNG*, 2023. № 31(2). P. 185–208. DOI: <https://doi.org/10.1177/11033088221121528>
7. A Research Program on Non-Standard and Precarious Employment. URL: <https://precariousworkresearch.org/> (access date: 14.12.2024)
8. Kiersztyn A. Non-standard employment and subjective insecurity: how can we capture job precarity using survey data? Kalleberg A.L. and Vallas S.P. (Ed.) *Precarious Work (Research in the Sociology of Work)*. Leeds: Emerald Publishing Limited, 2017. Vol. 31. P. 91–122. DOI: <https://doi.org/10.1108/S0277-283320170000031003>
9. Bazzoli A., Probst T.M., Lee H.J. Economic Stressors, COVID-19 Attitudes, Worry, and Behaviors among U.S. Working Adults: A Mixture Analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021. №18(5). P. 2338. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph18052338>
10. Bazzoli A., Probst T.M., Tomas J. A Latent Profile Analysis of Precarity and Its Associated Outcomes: The Haves and the Have-Nots. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. № 19(13). P. 75–82. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph19137582>
11. Fedun I., Kudyrko L., Shnyrkov O., Bey R., Yatsiuk M., Syniuchenko A. Economic and Political Challenges of Development in Ukraine Industry 4.0. In: Alareeni, B., Hamdan, A., Khamis, R., Khoury, R.E. (eds) *Digitalisation: Opportunities and Challenges for Business*. ICBT. Springer Cham, 2023. Vol. 620. P. 453–467. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-26953-0_42
12. Абакумова Ю. Ринок праці після війни: Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubriceconomy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvati-45-miljonarobocih-ruk.html> (дата звернення: 11.12.2024)

13.Судаков М. Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи: звіт. Державна служба зайнятості України, 2023. 170 с.

14. Державний центр зайнятості. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> (дата звернення: 11.12.2024)

15. Жданова Я. В Україні кожен десятий працює нелегально. URL: <https://happymonday.ua/v-ukrayini-kozhen-desyatij-pratsyuje-nelegalnoderzhpratsi> (дата звернення: 09.12.2024)

16. Державна служба статистики України. Ринок праці України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.2024)

17. Демкович Т. Вплив тіньової зайнятості на економіку України: аналіз та причини. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 2023. №2(48). Р. 50-61. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.2.48.2023.494233>

18. Гаєвська Н. Неформальна зайнятість в Україні: причини, наслідки, можливі рішення. URL: <https://ldn.org.ua/event/neformal-na-zayniatist-vukraini-prychyny-naslidky-mozhlyvi-rishennia/> (дата звернення: 09.12.2024)

19. Центр Разумкова. Соціально-економічне самопочуття громадян України: підсумки року війни (лютий–березень 2023р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napiamky/sotsiologichnidoslidzhennia/sotsialnoekonomichne-samopochuttia-gromadian-ukrainypidsumky-roku-viiny-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 11.12.2024)

20. Кудирко Л., Обозний В.В. Релокація українського бізнесу в умовах війни з РФ. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*: науковий журнал. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2024. Вип. 20. Т.2 С. 120–130. <https://doi.org/10.15330/apred.2.20.120-130>

Анотація

Синюченко А. М. Методологічні аспекти вимірювання масштабів прекарної праці в Україні. – Стаття.

У статті розглядаються методологічні та прикладні аспекти проблеми моніторингу масштабів прекаризації серед працівників в сучасній Україні. Обґрунтовано, що запит на використання релевантної методології для оцінювання процесів прекаризації зумовлений як необхідністю урахування історичного контексту нинішнього етапу функціонування ринку праці в Україні, так і певними особливостями сформованої практики моніторингу індикаторів прекарних груп вітчизняною системою статистичного обліку. Автором виокремлено та охарактеризовано пріоритетні напрямки досліджень зарубіжної соціологічної та політичної науки щодо критеріїв та індикаторів прекарної праці. Зазначено, що певні відмінності у визначенні масштабів прекарної праці як на рівні теорії, так і регуляторної практики державної допомоги, пов'язані із різним тлумаченням джерел формування прекарного статусу працівників. Збільшення масштабів прекаризації в західних суспільствах пов'язуються здебільшого із трансфор-

маціями сфери зайнятості під впливом технологічних змін, офшоризації національного бізнесу та скороченням запиту на працю в галузях та видах діяльності, що не витримують міжнародної конкуренції, а також із кризою концепту держави «загального добробуту». Використання відповідних підходів для українських реалій є ускладненим. Окрім технологічних факторів підсилення процесів прекаризації на ринку праці України необхідно ураховувати в умовах війни додаткові чинники, які знаходяться за межами традиційних відносин «роботодавець – працівник». Такими визначено активізацію міграційних переміщень осіб працездатного віку всередині країни та поза її межами, масштабування майнових збитків громадян з окупованих територій, ускладнення щодо отримання роботи та ймовірні зменшення доходів тимчасово переміщених осіб в нових регіонах проживання тощо. Зазначено, що отримання об'єктивної оцінки масштабів прекаризації дозволить забезпечити ефективне функціонування системи адресної соціальної підтримки суспільних груп, які дійсно потребують цієї допомоги.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в поглибленні питань ідентифікації та аналізу груп ризику, що ідентифікуються як прекарні в контексті повоєнного відновлення економіки України. Зокрема мова йде про урахування гендерних аспектів прекаризації, оцінку впливу прекаризації на різні вікові групи працівників, зокрема молодь та людей старшого віку в нових реаліях тотального кадрового дефіциту на ринку праці, ідентифікацію впливу міграційної компоненти прекаризації на структурні трансформації зайнятості у коротко- та середньостроковій перспективі.

Ключові слова: прекаризація, працівники, ринок праці, державна допомога, моніторинг соціальних процесів.

Summary

Syniuchenko A. M. Methodological aspects of measuring the scale of precarious labor in Ukraine. – Article.

The article examines methodological and applied aspects of monitoring the extent of precarization among workers in modern Ukraine. It is substantiated that the demand for using relevant methodology to assess precarization processes is driven both by the need to consider the historical context of the current stage of labor market functioning in Ukraine and by certain peculiarities of the established practice of monitoring precarious group indicators by the domestic statistical accounting system. The author identifies and characterizes priority research directions in foreign sociological and political science regarding criteria and indicators of precarious work. It is noted that certain differences in determining the scale of precarious work, both at the theoretical level and regulatory practice of state assistance, are related to varying interpretations of the sources forming workers' precarious status. The increasing scale of precarization in Western societies is primarily associated with employment sphere transformations influenced by technological changes, offshoring of national businesses, and reduced labor demand in industries and activities that cannot withstand international competition, as well as the crisis of the "welfare state" concept. Applying these approaches to Ukrainian realities is complicated. In addition

to technological factors intensifying precarization processes in Ukraine's labor market, it is necessary to consider, under wartime conditions, additional factors beyond traditional "employer-employee" relations. These include the activation of working-age population migration both within and outside the country, scaling of property losses of citizens from occupied territories, complications in obtaining employment, and probable income reductions for temporarily displaced persons in new regions of residence. It is noted that obtaining an objective assessment of precarization scale will ensure effective functioning of the targeted social support system for social groups that truly need this assistance.

Prospects for further research are seen in deepening the identification and analysis of risk groups identified as precarious in the context of Ukraine's post-war economic recovery. Specifically, this involves considering gender aspects of precarization, assessing precarization's impact on different age groups of workers, particularly youth and older people in the new realities of total labor shortage in the labor market, and identifying the influence of the migration component of precarization on structural employment transformations in the short and medium term.

Key words: precarization, workers, labor market, state aid, monitoring of social processes.